

KIRKLARELİ İLİ AĞIZLARINDAN *DERLEME SÖZLÜĞÜ*'NE KATKILAR

Hakkı ÖZKAYA¹

Özet

Bu çalışma, sadece Kırklareli ili ağızlarına ait sözcükleri ve ölçünlü dilde bulunan sözcüklerin Kırklareli ili ağızlarındaki söylenişlerini, bu söylenişlerin standart Türkçe'deki imlasını, kelimelerin türlerini, anlamlarını ve bazı örnek cümlelerle kullanım bağlamlarını içermektedir. Bu çalışmayla, Kırklareli ağızlarında yaşadığı tespit edilen sözcüklerin *Derleme Sözlüğü*'ndeki yerini alması amaçlanmıştır. Mevcut Kırklareli yöresi ağız çalışmalarının, tarafımızdan yapılan derlemelerin *Derleme Sözlüğü*'ndeki anlam ve biçimleri karşılaştırılmış, yeni anlam ve biçimler kelime türleri halinde listelenmiştir. Bu liste fiiller, zarflar, sıfatlar ve adlar başlıklarını taşır. Bu başlıklar altında yer alan sözcükler *Derleme Sözlüğü*'nden anlamca ve biçimce farklılık göstermelerine ve *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmamalarına göre tasnif edilmiştir. Adlar listesi de kendi içinde türlere ayrılmıştır. Bu tür çalışmalarla, ağız ölümlerinin yaşandığı günümüzde *Derleme Sözlüğü*'nün zenginleşmesine katkı sağlanacak, söz kayıplarının önüne geçilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kırklareli ili, *Derleme Sözlüğü*, Türk halkı.

CONTRIBUTIONS OF KIRKLARELİ DIALECTS TO *DERLEME SÖZLÜĞÜ*

Abstract

This study consists of the words which can only be found in Kırklareli dialect and the pronunciation of the words belonging to the standard language in Kırklareli dialect, the spelling of their pronunciation in Turkish, their parts of speech, the meanings and the usages with some examples. It is aimed to contribute the words determined in Kırklareli dialect to *Derleme Sözlüğü*. The studies about Kırklareli dialect and the collations we made were compared with those in *Derleme Sözlüğü*, and the new meanings and forms were listed in terms of their parts of speech. This list is divided into such categories as verbs, adverbs, adjectives and nouns. The words under these categories are classified by taking into account their meanings, forms and how they differ from those in *Derleme Sözlüğü* and whether they appear in *Derleme Sözlüğü* or not. The noun category has also been divided into some other categories. This study will contribute to *Derleme Sözlüğü* and the loss of words will be prevented in those days when dialect deaths are common.

Key words: Kırklareli province, *Derleme Sözlüğü*, Turkish people.

Giriş

Giriş

Türkiye'de ağız çalışmaları, 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla başlamaktadır. Bu kurumun kurulmasından sonra toplanan 1. Türk Dili Kurultayı ağız çalışmalarına hız kazandırmak için önemli kararların verildiği bir kurultay olmuştur. Bu kurultayla birlikte ağız çalışmalarına başlanmış 1939-1951 yılları arasında 4 cilt halinde *Söz Derleme Dergisi* yayımlanmıştır. Bu derlemelere, *Folklor Sözleri ve Yazın Dilinden Halk Ağzına İndeks* adıyla 5. ve 6. ciltler ilave edilmiştir. Bu çalışmada tespit edilen eksikliklerden sonra 1952'de *Derleme Sözlüğü* çalışmaları başlamıştır. Çalışmaların sonucunda 12 ciltlik dev bir eser ortaya çıkmıştır.

¹ Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozkayahakki@gmail.com

Derleme Sözlüğü çalışmaları esnasında bazı yörelerden yapılan derlemeler yetersiz kalmıştır. Bu yetersizliğin sebeplerinin en önemlileri; bilimsel derleme ölçütlerinin henüz yaygın olmayışı, çalışmalara katkıda bulunan derleyicilerin tecrübesiz olması ve her yörede yeterli sayıda derleyicinin olmaması gibi etkenlerdir. Sayılan bu yetersizlikler giderilerek derleme yapılacak alanla ilgili tarihi coğrafi bilgiler edinilmeli ve yöredeki etnik unsurların dağılımı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmalardan sonra gerekli bilimsel ölçütler kullanılarak yapılan söz derlemelerinin *Derleme Sözlüğü*'ne ilave edilmesi elzemdir.

Akademik eğitim almış çalışmacıların yüksek lisans ve doktora çalışmalarından *Derleme Sözlüğü*'ne çeşitli katkılar yapılmıştır. Bu çalışmaların bazıları şunlardır: Metin Karaörs'ün *Derleme Sözlüğüne Katkılar, Kayseri, Isparta, Adana İllerinden Derlemeler (1994: 65-67)*, Ahmet Buran'ın *Derleme Sözlüğüne Katkılar (1996: 38-43)*, Erdoğan Boz'un *Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar (1996: 112-113)*, Emin Kalay'ın *Edirne İli Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar (1997: 25-33)*, Tuncer Gülensoy'un *Anadolu Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar (1998: 14-17)*, Cevdet Şanlı'nın *Anadolu ve Rumeli Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar (1999: 670-680)*, Hikmet Koraş'ın *Derleme Sözlüğüne İlaveler (2002: 171-209)*, Can Özgür'ün *Eskişehir Yöresi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar (2004: 93-99)*, Osman Yıldız'ın *Isparta Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar (2007: 790-800)*, Mehmet Hazar'ın *Neuşehir Folkloru'ndan Derleme Sözlüğü'ne Katkılar (2007: 580-584)* ve Erol Öztürk'ün *Mersin Yörüklerinden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar (2009: 405-411)* (Büyükakkaş, 2009)

Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun ağız araştırmacılarına sunduğu bilimsel ölçütleri kullanarak Kırklareli'nin çeşitli yerlerinden derlenen kelimelerin bazılarının *Derleme Sözlüğü*'nde olmadığı, bazılarının ise farklı yörelerde farklı anlamlarda kullanıldığı tespit edildi.

Türlerine Göre Katkı Olarak Sunulan Kelimeler

1. Fiiller

1.1. *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Kırklareli'de Farklı Anlama Sahip Fiiller

allanmak bir davete yahut cemiyete katılmak için hazırlanmak. (DS s. 224/KİASV s. 61 Avcılar, Demirköy)

bızıklamak karıştırmak. (DS s. 675/KİASV s. 105 Hamdibey, Demirköy)

bızıkmak caymak, vazgeçmek. DS s. 675/KİASV s. 105 Sislioba, Demirköy)

bürttürmek biber, patlıcan gibi yiyecekleri korda közlemek. (DS s. 771/KİASV s. 112 Sakızköy Lüleburgaz)

çıbartmak ince bir şeyle vurmak. (DS s. 1157/KİASV s. 136 Terzidere, Kofçaz)

düvermek anlatmak, söylemek. (DS s. 1642/KİASV s. 176 Terzidere, Kofçaz)

salmak televizyonun, teybin ya da radyonun sesini açmak. (DS s. 3529/KİASV s. 342 Malkoçlar, Kofçaz)

tepişmek hareket etmek. (DS s. 3884/KİASV s. 181 Avcılar, Demirköy)

tüvermek itmek. (DS s. 4016/KİASV s. 393 Topçular, Kofçaz)

yarmak ameliyat etmek. (DS s. 4188/KİASV s. 414 Beğendik, Demirköy)

1.2. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Fiiller

hıştınlamak ses çıkarmamak, susmak. (Devletliagaç, Kofçaz)

kancaklamak tırnakları kullanarak başka birinin cildini çizmek, yaralamak. (Malkoçlar, Kofçaz)

kasmak televizyonun ya da radyonun sesini kısmak. (Terzidere, Kofçaz)

pilemek 1. bir kızın gönlünü çalmak, kız tavlamak. 2. Avutmak, teselli etmek. (Avcılar, Demirköy)

sakıtmak eline yüzüne bulaştırmak. (Avcılar, Demirköy)

simek idrar yapmak. (Malkoçlar, Kofçaz)

2. Zarflar

2.1. *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Kırklareli'de Farklı Anlama Sahip Zarflar

çak e kadar. (DS s. 1040/KİASV s. 126 Devletliagaç, Kofçaz)

kalaba pek çok miktarda olan. (DS s. 2606/KİASV s. 245 Avcılar, Demirköy)

2.2. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Zarflar

bikerette bir işi tek seferde yapmak. (Akıncılar, Vize)

enleri önceden, önden. (Sakızköy, Lüleburgaz)

goldam uygun şekilde. (Devletliagaç, Kofçaz)

iğlik buradan itibaren anlamına gelen, sınır gösteren bir kelime. (Ahmetbey, Lüleburgaz)

3. Sıfatlar

3.1. *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Kırklareli'de Farklı Anlama Sahip Sıfatlar

celebi 1. ince, nazik, görgülü. 2. bektaşi ve mevlevi pirlerinin en büyükleri. 3. boy ünvanı. (DS s. 1118/KİASV s. 133 Ahmetbey, Lüleburgaz)

gebeş göbeği fazla sarkık kimse. (DS s. 1956/KİASV s. 199 Avcılar, Demirköy)

haşul suyu az gelmiş kuru kalmış yemekler için kullanılır. (DS s. 2304/KİASV s. 218 Devletliagaç, Kofçaz)

3.2. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Sıfatlar

aslak kötü, fena. (Beğendik, Demirköy)

bekri içki içmeyi seven, ayyaş. (Beğendik, Demirköy)

epsem sessiz, sakın. (Beğendik, Demirköy)

ızmırlıklı isteksiz şekilde yemek yiyen zayıf kimse. (Devletliagaç, Kofçaz)

kaçım telaşlı. (Topçular, Kofçaz)

ılta ezilmiş, çürümeye yüz tutmuş meyve sebzeler için kullanılan bir sıfat. (Malkoçlar, Kofçaz)

iliz miskin, tembel, iş yapmaya istekli olmayan kimse. (Malkoçlar, Kofçaz)

panta yaramaz çocuk. (Topçular, Kofçaz)

yyinti halk arasında işveli kızlara verilen lakap. *Eyy o niydi üle maa tam yyinti vallā areketlere bak.* (Akıncılar, Vize)

4. Adlar

4.1. *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Kırklareli'nde Farklı Anlama Sahip Adlar

cacala (bilye) çocuk oyunları için camdan yapılmış bir tür oyun aracı, bilye. (DS s. 830/KİASV s. 118 Malkoçlar, Kofçaz)

çapras bıçkı dişlerini ters yatırmaya yarayan ayar aleti. (DS s. 1077/KİASV s. 129 Avcılar, Demirköy)

çeki hayvanların beline bağlanan ip. (DS s. 1112/KİASV s. 132 Sakızköy, Lüleburgaz)

ıstırığa evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer, koyun ağılı. (DS s. 2494/KİASV s. 225 Sislioba, Demirköy)

kapak yaşlıların üzerlerine giydiği siyah kumaştan yapılan bir tür örtü. (DS s. 2629/KİASV s. 247 Avcılar, Demirköy)

kaşa süt, peynir, unla yapılan tuzlu bulamaç. (DS s. 2677/KİASV s. 252 Avcılar, Demirköy)

kavgan evin arka tarafındaki penceresiz duvar. (DS s. 2688/KİASV s. 255 Hamdibey, Demirköy)

marlak 1. dış taraf. 2. ıssız yer. (DS s. 3129/KİASV s. 297 Avcılar, Demirköy)

mazı düğün öncesi yapılan gelenekler. (DS s. 3144/KİASV s. 298 Malkoçlar, Kofçaz)

mence tarla veya bağ sınırı. (DS s. 3162/KİASV s. 300 Malkoçlar, Kofçaz)

muca kömür yapmak için hazırlanmış harmanımsı yer. (DS s. 3214/KİASV s. 303 Malkoçlar, Kofçaz)

papara 1. küçük pulluk. 2. bir tür yemek çeşidi. (DS s. 3393/KİASV s. 324 Malkoçlar, Kofçaz)

patlangaç şekerli ve kokulu ağızda çiğnenen eğlence yiyeceği, ciklet. (DS s. 3412/KİASV s. 327 Beğendik Demirköy)

4.2. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Nesne Adı

adlak tam çürümemiş, çürümek üzere olan odun. (Avcılar, Demirköy)

4.3. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Durum Adları

gen yaka 1. rahatlık, refah. 2. giyilen elbisenin rahat olması. (Beğendik, Demirköy)

sente 1. ayarı tam. 2. son düzeltme. (Avcılar, Demirköy)

4.4. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Hayvan Adları

arabacı pıdı çok havlayan fakat ısırmayan bir çeşit köpek türü. (Beğendik, Demirköy)

bede (ördek) perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu. (Sakızköy, Lüleburgaz)

cugu (civciv) kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrusu. (Devletliagaç, Kofçaz)

diydi bir çeşit sivrisinek. (Sakızköy, Lüleburgaz)

sarıcârı bal yapmayan, yörede eşek arısı diye de bilinen bir tür arı. (Topçular, Kofçaz)

yapıntı bir yere sonradan gelen istenmeyen kedi, köpekler için verilen ad. (Evrensekiz, Lüleburgaz)

4.5. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Yemek Adları

goyürt maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünü, yoğurt. (Malkoçlar, Kofçaz)

süklük meyvelerin dilimlenip kaynatılmasının ardından soğutularak içilen şekerli içecek. (Beğendik, Demirköy)

4.6. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Yer Adları

barç (baca) Far. dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yol. (Terzidere, Kofçaz)

koşan yeri hayvanların ihtiyaçlarını görmeleri için mola verdikleri yer. (Malkoçlar, Kofçaz)

poyata hayvan otu konulan yer. (Hamdibey, Demirköy)

4.7. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Renk Adları

ismil sarı renk. (Malkoçlar, Kofçaz)

pathıca mora yakın bir renk adı. (Beğendik, Demirköy)

4.8. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Giysi Adı

tak tak abdest almak için kullanılan bir çeşit terlik. (Topçular, Kofçaz)

4.9. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Meyve Adları

aslama bir tür kış armudu. (Devletliagaç, Kofçaz)

ilta ezilmiş, çürümeye yüz tutmuş meyve ve sebzelere verilen bir ad. (Malkoçlar, Kofçaz)

4.10. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Meslek Adı

bakımcı falcı. (Ahmetbey, Lüleburgaz)

4.11. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Alet Adları

bārgıç (bağargaç) hayvanlarla çekilen arabalarda yastık ve dingil arasında kalan, ara ahşap aksam. (Malkoçlar, Kofçaz)

butun (yayık) tereyağı çıkarmak için sütün, yoğurdun içinde çalkalandığı kap veya makine. (Beğendik, Demirköy)

buçka (yayık) tereyağı çıkarmak için sütün, yoğurdun içinde çalkalandığı kap veya makine. (Avcılar, Demirköy)

çarakman (şamdan) mum, kandil, lamba vb. ışık veren araç, çırağ. (Beğendik, Demirköy)

çifgar boyunduruğa takılan demir çubuk. (Malkoçlar, Kofçaz)

çiregene ekmek pişirilen kap. (Akıncılar, Vize)

damaçka boyunduruk orta tahtası. (Sislioba, Demirköy)

kütüklük pulluğun toprağa değen kısmı. (Terzidere, Kofçaz)

mosmak sopa, dayak. (Beğendik, Demirköy)

şıpşıp balık avlamak için kullanılan bir tür el oltası. (Sütlüce, Pınarhisar)

şinel ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç. (Avcılar, Demirköy)

4.12. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Oyuncak Adları

emecek (emzik) süt çocuklarını oyalamak için ağızlarına verilen kauçuk meme. (Akıncılar, Vize)

şişirgen balon. (Ahmetbey Lüleburgaz)

4.13. *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Akrabalık Adları

alçe hala. (Terzidere, Kofçaz)

komşana komşu anne. (Ahmetbey, Lüleburgaz)

südba (süt baba) amca. (Sislioba, Demirköy)

Sonuç

Mevcut Kırklareli yöresi ağız çalışmalarının, tarafımızdan yapılan derlemelerin *Derleme Sözlüğü*'ndeki anlam ve biçimleri karşılaştırılmış, yeni anlam ve biçimler kelime türleri halinde listelenmiştir. Bu liste fiiller, zarflar, sıfatlar ve adlar başlıklarını taşır. Bu başlıklar altında yer alan sözcükler *Derleme Sözlüğü*'nden anlamca ve biçimce farklılık göstermelerine ve *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmamalarına göre tasnif edilmiştir. Adlar listesi de kendi içinde türlere ayrılmıştır. Bu tür çalışmalarla, ağız ölümlerinin yaşandığı günümüzde *Derleme Sözlüğü*'nün zenginleşmesine katkı sağlanacak, söz kayıplarının önüne geçilecektir. Teklif edilen bu kelimelerin daha da fazlasının tespit edilmeyi beklediği bilinmelidir. Böyle çalışmalarla kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan ağız söz varlıkları kayıt altına alınarak muhafaza edilmiş olacak, ağız sözcüklerinin derlendiği *Derleme Sözlüğü* de zenginleşecektir.

Kısaltmalar

DS: Derleme Sözlüğü

KIASV: Kırklareli İli Ağzı Söz Varlığı

s. : Sayfa

Kaynakça

Aksan, D. (1998). Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye'de Sözlük. *Kebikeç*, Sayı 6, s. 115-118.

Aktunç, H. (1999). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanımlarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi.

Bozyiğit, A. (1998). *Ankara İli Ağzı Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Buran, A. – İlhan, N. (2008). *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: TDK.

Büyükkakçaş, A. (2009). Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 Summer.

Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: TDK.

Çınar, A. (2004). *Muğla İli Ağzı Sözlüğü*. Muğla: Mermereciler Derneği.

Demir, N. (2000). Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Kıpçak Türkçesi Özellikleri. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara.

Demir, N. (1999). Ağız Sözlükçülüğü. *Kebikeç*. S.7-8 , s.67-75.

Derleme Sözlüğü. 1962-1982, Band I-XII. Ankara: TDK.

Ergin, M. (1982). *Urfa Ağız Sözlüğü*. Urfa: Harran.

Güçlü, F. (1999). *Nevşehir ve Yöresi Ağız Sözlüğü*. Nevşehir: Ürün.

Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: TDK.

Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK.

Gürsevin, G. (2002). *Uşak ili Ağızları*. Ankara: TDK.

Hakeri, B. (2003). *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü*. Gazimağusa: Samtay Vakfı.

Hazar, M. (2009). Eski Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 Summer.

İlhan, N. (2009). Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 Summer.

Eckmann, J. (2004). Edirne Ağızı. (Çeviren Oğuzhan Durmuş). *İlmî Araştırmalar*. Sayı 18, İstanbul.

Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK.

Korkmaz, Z. (1994). *Bartın ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK.

Mollova, M. (2003). *Doğu Rodop Türk Ağızları Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Olçay, S. (1995). Doğu Trakya Yerli Ağız İnceleme-Derleme-Dizin, II. bs. Ankara: TDK.

Ölmez, M. (1994). *Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü, Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*. Ankara: Dil Derneği.

Özkaya, H. (2013). Kırklareli İli Ağız Söz Varlığı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne.

Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 1 (A-E)*. İstanbul: Simurg.

Tor, G. (2004). *Mersin Ağız Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 38.